

Posudzovanie vplyvov na manželstvo, rodičovstvo a rodinu

Vyhodnocovanie vplyvov na manželstvo, rodičovstvo a rodinu si vyžaduje komplexný prístup. Je preto potrebné zvažovať rôzne aspekty života ako sú *emocionálne, ekonomické, kultúrne a sociálne faktory*.

Pre porozumenie dynamiky rodiny je nevyhnutné:

1. zohľadňovať externé vplyvy na rodinu - zamestnanie, vzdelanie, zdravotný stav a podpora širšej rodiny alebo komunity
2. zohľadňovať štatistické údaje o rodinnej dynamike - rozvody, vyst'ahovalectvo, demografické údaje a (nové) vzorce rodičovstva
3. vyhodnocovať ako rôzne faktory ovplyvňujúce rovnováhu medzi pracovným a rodinným životom - zmena rodinného prostredia, zmena funkčnej rodiny na nefunkčnú (zo stabilnej na nestabilnú), stimuly na oddelený spôsob života
4. vyhodnocovať, či kauzalita určitých javov je želaná alebo nie - koncentrácia investícií v určitom regióne znamená odliv mozgov z ostatných regiónov za prácou, stimuly na oddelený spôsob života

Nedostatky analýzy vplyvov na manželstvo, rodičovstvo a rodinu v predkladaných legislatívnych návrhoch:

1. **aké demografické skupiny sú najviac ovplyvnené** (rodičia malých detí, seniori, rozvedené osoby, osoby ZŤP)
2. **aké sociálne skupiny majú z legislatívnej zmeny najväčší úžitok alebo sú najviac znevýhodnené** (rodiny s nízkymi príjmami, nezamestnaní, migranti)
3. **právne dôsledky**, t.j. aby právne normy chránili záujmy zraniteľných osôb (týranie v rodinách, domáce násilie, trestná činnosť/obchodovanie s ľuďmi)
4. **psychologické dôsledky**, t.j. ako ovplyvňujú duševné zdravie členov rodín, najmä detí, napríklad v prípade rozvodu, zmeny v rodičovskej zodpovednosti, v dôsledku trestnej činnosti
5. **nepredkladá komparatívnu analýzu dopadov (the best practices)**; napr. porovnanie legislatívneho návrhu s legislatívnou úpravou v zahraničí v oblasti manželstva, rodičovstva

a rodiny s popisom skúseností a identifikáciou osvedčených postupov, príp. varovných signálov

6. **nedostatočné zohľadnenie rôznorodosti rodín;** je potrebné vypracovať doložku tak, aby zohľadňovala rôzne štruktúry rodín a ich dynamiku, vrátane rodín s rôznymi kultúrnymi a etnickými osobitosťami.

- je potrebné identifikovať osobitné potreby zraniteľných / špecifických rodín, napr. rodiny vystavené zvýšenému riziku chudoby a sociálneho vylúčenia,
- rodiny s nízkym príjmom (napr. žijúce iba zo sociálnych príjmov, alebo z príjmov pod hranicou rizika chudoby, alebo s príjmom pod hranicou životného minima, alebo patriace medzi domácnosti s najnižším príjmom),
- rodiny s nezamestnanými členmi,
- osamelý rodič, rodiny s 3 a viac deťmi,
- neúplné rodiny s deťmi (neúplné rodiny, ktoré tvoria najmä osamelé matky s deťmi),
- rodiny starších ľudí (nad 65 rokov alebo dôchodcov),
- rodiny s členmi so zdravotným postihnutím,
- rodiny, kde v dôsledku vážnej choroby člena domácnosti musí dôjsť k zrieknutia sa jedného pracovného príjmu,
- rodiny žijúce v marginalizovaných rómskych komunitách, rodiny príslušníkov tretích krajín, azylanti, žiadatelia o azyl

7. **nedostatočné systematické zhromažďovanie dát o vplyvoch legislatívy na rodiny a ich adaptácia;**

- zber a analýza dát umožní získať relevantné informácie o aktuálnych trendoch a potrebách rodín, aby sa posudzované oblasti prispôbovali meniacim sa potrebám rodín,
- vyhodnocovanie opatrení a ich dopadov

Posudzovanie vplyvov na manželstvo, rodičovstvo a rodinu

Príklady 1 až 6 podľa vyhodnotenia odborom rodinnej politiky a štátnej sociálnej podpory, sekcia sociálnej a rodinnej politiky na MPSVR SR

Posudzovaný prípad 1

Predpis: „Návrh vyhlášky Úradu pre reguláciu sieťových odvetví, ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Úradu pre reguláciu sieťových odvetví č. 323/2022 Z. z., ktorou sa ustanovuje cenová regulácia výroby, distribúcie a dodávky pitnej vody verejným vodovodom a odvádzania a čistenia odpadovej vody verejnou kanalizáciou a niektoré podmienky vykonávania regulovaných činností vo vodnom hospodárstve v znení vyhlášky č. 498/2023 Z. z.“

Úrad pre reguláciu sieťových odvetví („ÚRSO“) pri vyhodnocovaní vplyvu ceny na domácnosť postupovalo podľa smerných čísel spotreby vody, a to pre bežnú domácnosť s vybavením popísaným v tabuľke I. položke 3.2. prílohy č. 1 k vyhláške Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 397/2003 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o meraní množstva vody dodanej verejným vodovodom a množstva vypúšťaných vôd, o spôsobe výpočtu množstva vypúšťaných odpadových vôd a vôd z povrchového odtoku a o smerných číslach spotreby vody v znení neskorších predpisov.

ÚRSO pri vyhodnocovaní vplyvu na rodinu počítalo s priemernou 3 - člennou rodinou, teda 3 x 34 m3 za rok. Analogicky ÚRSO postupovalo aj pri vyhodnocovaní vplyvu na rodinu pri vypúšťaní odpadovej vody. Podľa § 5 ods. 1 v spojení s § 3 a prílohou č. 1 vyhlášky č. 397/2003 Z. z. sa počíta množstvo odpadových vôd vypúšťaných do verejnej kanalizácie, a to 34 m3/os./rok, pričom sa taktiež počíta s priemernou 3 - člennou rodinou, teda 3 x 34 m3 za rok. Podľa štatistického sčítania obyvateľstva z roku 2021 je počet domácností s dvomi deťmi - 242 523 a s tromi a viac závislými deťmi - 75 400.

Navrhli sme predkladateľovi, aby vyčíslil, prípadne určil predpokladaný dopad na viacpočetnú domácnosť podľa jej doterajšej priemernej spotreby vodného a stočného. Vplyvy na manželstvo, rodičovstvo a rodinu sme odporučili zhodnotiť najmä s ohľadom na disponibilný príjem domácností viacdetných rodín podľa 8.7.1. Jednotnej metodiky na posudzovanie vybraných vplyvov.

Posudzovaný prípad 2

Predpis: „Návrh nariadenia vlády Slovenskej republiky, ktorým sa dopĺňa nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 640/2008 Z. z. o verejnej minimálnej sieti poskytovateľov zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov“

Na Slovensku trpí psychickými problémami viac ako pol milióna ľudí. V roku 2022 bolo v psychiatrických ambulanciách vyšetrených viac ako 417 tisíc osôb. Návrh nariadenia vlády kladie dôraz na dostupnosť psychiatrických služieb, čo je dôležité pre rodiny, ktoré čelia psychickým problémom. Návrh súčasne počíta s tým, že rodičia budú mať lepší prístup k zdravotníckym službám pre seba, pre svoje deti, čo môže zlepšiť ich schopnosť plniť rodičovské povinnosti a/alebo zabezpečiť zdravie svojich detí.

Lepšia dostupnosť zdravotníckych služieb môže:

1. podporiť preventívne programy a včasnú intervenciu, čo je kľúčové pre riešenie rodinných problémov skôr, než sa stanú vážnymi

2. včasná diagnostika predstavuje možné zníženie finančných nákladov rodiny (znižuje záťaž na jednotlivcov a rodiny, čím zvyšuje ich stabilitu).
3. vďaka včasnej intervencii sa väčšina ľudí s psychickou poruchou a jej príznakmi naučí žiť a zvládať sprievodné negatívne prejavy. Psychické poruchy sú zároveň často komplikované prítomnosťou iných psycho-sociálnych znevýhodnení a môžu byť kombinované s rôznymi sociálnymi problémami (napríklad stigmu, nezamestnanosťou alebo problémami v rodine, často súvisiacimi s preťaženosťou rodiny, ktorej chýbajú podporné služby a iné)
4. pomôcť rodinám zvládať psychické problémy, čo môže zlepšiť emocionálnu pohodu a stabilitu rodiny (podpora duševného zdravia rodiny),
5. pomôcť predchádzať vážnym zdravotným problémom, čo môže znížiť dlhodobé zdravotné náklady a zlepšiť kvalitu života.

Rovnomerná dostupnosť zdravotníckych služieb znamená:

- a) zníženie potreby využívania drahých súkromných zdravotníckych služieb čo môže ušetriť rodinám peniaze, resp. zvýšiť ich disponibilný príjem,
- b) lepší prístup rodičov k zdravotníckym službám pre seba, pre svoje deti, čo môže zlepšiť ich schopnosť plniť rodičovské povinnosti a/alebo zabezpečiť zdravie svojich detí, a tým prispieť k stabilite rodín tým, želepší celkové zdravie a pohodu členov rodiny, (lepší prístup rodín k lekárskej pomoci môže znížiť stres),
- c) pozitívne ovplyvniť členov rodiny a ich vzájomné vzťahy, ako aj ich schopnosť plniť rodinné funkcie ako sú výchova detí, emocionálna podpora a ekonomická stabilita.

Vplyvy na manželstvo, rodičovstvo a rodinu sme odporučili zhodnotiť najmä s ohľadom na vzájomnú súdržnosť členov rodiny, výchovu detí, práva rodičov voči deťom a disponibilný príjem domácností podľa Jednotnej metodiky na posudzovanie vybraných vplyvov.

Posudzovaný prípad 3

Predpis: „Návrh zákona o podpore prioritných okresov a o zmene a doplnení niektorých zákonov“ najmä v kontexte obsahových zmien vzťahujúcich sa najmä na čerpanie regionálneho príspevku, ktorým je finančný príspevok poskytovaný z rozpočtovej kapitoly Ministerstva investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky v súlade s plánom rozvoja, ktorý okrem iného môže zahŕňať **aj aktivity, opatrenia a úlohy ciele na sociálnu ekonomiku a služby pre ľudí napríklad vytváraním podmienok pre zamestnávanie osôb, vytváraním podmienok pre zamestnávanie znevýhodnených a zraniteľných osôb, zlepšenie dostupnosti, dobudovanie, rozšírenie a obnova siete sociálnych služieb a podobne.**

Domácnosti osôb nachádzajúcich sa v pásme chudoby budú pozitívne ovplyvnené tým, že sa rozšíria možnosti vytvorenia pracovných miest pre osoby nachádzajúce sa v pásme chudoby, čím sa prispeje k zvýšeniu príjmov nízkopríjmových domácností a k zlepšeniu ich životnej úrovne. Vyšší príjem rodín znamená vyššie materiálne zabezpečenie rodiny a umožňuje využiť finančné prostriedky na pokrytie iných spoločných, prípadne voľnočasových aktivít s deťmi, čo upevňuje stabilitu rodiny a výchovu vlastných detí a znižovanie konfliktov v rodinách, ktorých zdroj spočíva v nepriaznivej finančnej situácii a/alebo v potrebe viesť súbežne iný pracovný pomer.

Návrh zákona okrem pozitívnych sociálno-ekonomických dopadov taktiež počítal aj s pozitívnym, stabilizačným dopadom na demografiu v konkrétnom okrese.

Aktuálne vo veľkej časti SR (konkrétnych regiónov) vedie vysťahovalectvo k úniku mozgov, čo prispieva k rozpadu rodín, k poklesu populácie v dotknutom okrese, zhoršuje starnutie spoločnosti, ovplyvňuje mieru pôrodnosti a zhoršuje vzdelanostnú štruktúru prostredia. Predpokladané pozitívne ekonomické vyhliadky obyvateľov prioritných okresov môžu predstavovať zásadný vplyv pre stabilizáciu obyvateľstva v regióne (okrese), plánovanie svojej budúcnosti a plánovanie rodiny v dotknutom regióne (okrese), čím dochádza k podpore vzniku rodín zo strany štátu. Rozšírený pocit neistoty a nestability spolu s nedostatočnou podporou a službami pre rodiny je hlavnou prekážkou pre (mladých) ľudí, aby mali taký počet detí, aký chcú, alebo aby deti vôbec mali. Práve ekonomické dôvody predstavujú najčastejší dôvod, prečo rodičia, partneri, snúbenci odkladajú tehotenstvo ženy. Možnosť byť úspešný na trhu práce s vyšším príjmom predstavuje zmenšenie prekážok pri dosiahnutí želaného počtu detí.

Posudzovaný prípad 4

Predpis: „Návrh na zmenu uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 185 zo 16. marca 2022 k návrhu na vyhlásenie poskytovania dočasného útočiska v súlade s vykonávacím rozhodnutím Rady (EÚ) 2022/382 zo 4. marca 2022 v znení uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 102 z 21. februára 2024“

Jednotlivé opatrenia Vlády SR sú navrhnuté tak, aby (ukrajinským) rodinám poskytli stabilitu a podporu v náročnom období. Ide najmä o:

1. **Bezpečnosť a ochranu rodiny.** Rodiny, ktoré utekajú pred vojenským konfliktom na Ukrajine získavajú bezpečné miesto na život, čo je kľúčové pre ich fyzickú a psychickú pohodu.
2. **Psychologickú podporu.** Prístup k psychologickému podpore a poradenstvu môže pomôcť rodinám vyrovať sa s traumou a stresom spôsobeným vojenským konfliktom a presídlením sa do inej krajiny.
3. **Stabilitu pre deti.** Rodičia môžu zabezpečiť na území SR stabilné prostredie pre svoje deti, čo je kľúčové pre ich emocionálny a psychický vývoj.
4. **Prístup k základným službám.** Rodiny majú prístup napr. k zdravotnej starostlivosti a vzdelávaniu.
5. **Prístup k vzdelávaniu.** Deti majú možnosť pokračovať v školskom vzdelávaní, čo je dôležité pre ich budúcnosť.
6. **Finančnú podporu.** Vláda poskytuje finančné prostriedky na pokrytie nákladov spojených s ubytovaním a základnými potrebami, čo zmierňuje finančný tlak na rodiny.

Opatrenia Vlády SR pomáhajú sociálnej integrácii (ukrajinských) rodín na území SR. Rodiny, ktoré utiekli pred vojenským konfliktom na Ukrajine získali bezpečné miesto na život, prístup k práci, zdravotnej starostlivosti a vzdelaniu, čo je kľúčové pre ich fyzickú a psychickú pohodu. Taktiež získali možnosť integrovať sa do miestnych komunít, čo môže prispieť k budovaniu nových sociálnych väzieb a zlepšeniu ich kvality života.

Navrhli sme predkladateľovi, aby určil aktuálny počet rodín žijúcich na Slovensku, ktoré opustili Ukrajinu v dôsledku vojenského konfliktu a súčasne sme odporučili predkladateľovi, aby identifikoval v doložke vybraných vplyvov v bode 9. pozitívne vplyvy na manželstvo, rodičovstvo a rodinu a navrhovali sme ich vyhodnotiť najmä s ohľadom na vzájomnú súdržnosť členov rodiny, výchovu detí, práva rodičov voči deťom a disponibilný príjem domácností podľa Jednotnej metodiky na posudzovanie vybraných vplyvov.

Posudzovaný prípad 5

Predpis: „Akčné plány k Stratégii rovnosti inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 na roky 2025 – 2027“

Predkladaný materiál má vplyv na manželstvo, rodičovstvo a rodinu, pretože jednotlivé opatrenia sú navrhnuté tak, aby podporovali inklúziu a rovnosť Rómov, čo môže prispieť k celkovému zlepšeniu kvality života rómskych rodín.

Samotný materiál „Akčné plány k Stratégii rovnosti inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 na roky 2025 – 2027“ má pozitívny vplyv na manželstvo, rodičovstvo a rodinu v týchto oblastiach:

1. **Akčný plán Vzdelávanie.** Zlepšenie prístupu k vzdelaniu pre rómske deti môže viesť k lepším pracovným príležitostiam, čo môže stabilizovať rodinné prostredie. Vzdelávacie a výchovné programy pre rómske rodiny a ich deti môže pozitívne prispievať k stabilite rodiny, k výchove vlastných detí a ich identite. Od vzdelanostnej úrovne rodiny (rodičov) sa odvíja vzťah a prístup dieťaťa ku škole, teda fakt či dieťa považuje vzdelanie za dôležité pre jeho budúcnosť alebo len za nutnú povinnosť. Rómske deti, ktorých rodičia do učenia motivujú a zdôrazňujú im význam vzdelania, vo väčšej miere chcú ísť ďalej študovať a ich vzdelanostné aspirácie a túžba po seberealizácii sú vyššie.
2. **Akčný plán Zamestnanosť.** Rozšírením možností vytvorenia pracovných miest pre Rómov, príp. rómske rodiny nachádzajúce sa v pásme chudoby znamená zvýšenie zamestnanosti a ekonomickej stability rodín. Ekonomická stabilita rodín umožňuje využiť finančné prostriedky na pokrytie iných, prípadne spoločných aj voľnočasových aktivít s deťmi, čo upevňuje stabilitu rodiny a výchovu vlastných detí a pozitívne prispieva k znižovaniu konfliktov v rodinách, ktorých zdroj spočíva v nepriaznivej finančnej situácii.
3. **Akčný plán Bývanie.** Zlepšenie podmienok bývania môže poskytnúť bezpečnejšie a stabilnejšie prostredie pre rodiny, čo môže pozitívne podporiť zdravé rodinné vzťahy a výchovu detí.

4. **Akčný plán Zdravie.** Lepší prístup k zdravotným službám (prevencia) môže zlepšiť celkové zdravie rómskych rodín, čo môže mať pozitívny vplyv na rodičovstvo a starostlivosť o deti, ale taktiež preventívne pôsobiť voči prenikaniu látkových alebo nelátkových závislostí do rómskych rodín.

Aktuálne posudzovaný prípad 6

Aktuálne rozpracovaný materiál - *Rozšírenie a úprava podmienok poskytovania peňažného príspevku na kúpu špecifických pomôcok pre osoby s ťažkým zrakovým postihnutím.*

Navrhovaná právna úprava prispieva k zvýšeniu kvality života osôb s ťažkým zdravotným postihnutím a ich rodín, čím napĺňa princípy rodinnej politiky štátu zamerané na podporu začleňovania osôb so zdravotným postihnutím do bežného života.

1. **Rodinný život** – zvýšením dostupnosti špeciálnych pomôcok (napr. pes so špeciálnym výcvikom, hmatové a hovoriace hodinky, hovoriace kalkulačky, špeciálne mobilné telefóny, braillovský písací stroj, povelový vysielateľ) sa znižuje miera závislosti osôb so zrakovým postihnutím od rodinných príslušníkov pri každodenných činnostiach. Zlepšenie prístupu k špecifickým pomôckam umožní osobám s ťažkým zdravotným postihnutím samostatnejšie vykonávať každodenné činnosti (orientácia v priestore, samostatné nakupovanie, ovládanie domácich zariadení, vybavovanie bežnej administratívy). To znižuje mieru závislosti od rodinných príslušníkov a umožňuje rovnomernejšie rozdelenie domácich povinností. Znižuje sa stres a záťaž na ostatných členov domácnosti, čím sa prispieva k harmonickejšiemu rodinnému prostrediu.
2. **Manželstvo a partnerské vzťahy** – samostatnosť a sebadôvera osôb so zdravotným postihnutím prispievajú k vyrovnanosti v partnerských vzťahoch, čím sa podporuje stabilita manželstiev a kvalita spoločného života. Zníženie rizika preťaženia druhého partnera priamo prispieva k stabilite manželstva alebo partnerstva.
3. **Rodičovstvo** – osobám so zrakovým postihnutím, ktoré sú rodičmi alebo sa chcú stať rodičmi, môže lepšia dostupnosť týchto pomôcok umožniť samostatnejšiu starostlivosť o deti a lepšie plniť rodičovské povinnosti. Schopnosť aktívne sa podieľať na starostlivosti o deti, ich výchove a každodennom fungovaní je úzko spätá s dostupnosťou komunikačných, orientačných a organizačných pomôcok. Týmto sa zároveň podporuje aj právo dieťaťa na aktívny kontakt s oboma rodičmi bez ohľadu na ich zdravotný stav.
4. **Sociálna inklúzia a generačné väzby** – podpora mobility a komunikácie osôb s postihnutím prispieva k ich aktívnemu zapojeniu do života širšej rodiny, čo posilňuje a podporuje rodinnú súdržnosť.

Napr. životné situácie rodín (iný dopad pre rôzne typy rodín):

5. **Rodina s dieťaťom so zrakovým postihnutím** – dieťa so zrakovým postihnutím navštevuje bežnú základnú školu s asistenčnou podporou. Jeho samostatnosť závisí od dostupnosti pomôcok. Príspevok na pomôcky znižuje zaťaženie rodičov dieťaťa a zlepšuje podmienky pre rovnováhu rodinného a pracovného života.
6. **Rodič so zrakovým postihnutím v starostlivosti o deti** – výchova a každodenná starostlivosť o dieťa sú značne obmedzené absenciou hlasových zariadení a pomôcok. Bez dostatočnej podpory vzniká riziko narušenia rodičovskej spôsobilosti, zníženej bezpečnosti dieťaťa a riziko preťaženia druhého rodiča.
7. **Viacčlenná rodina s dvomi osobami so zrakovým postihnutím** – ich fungovanie bez vodiacich pomôcok je zásadne obmedzené. Napr. ak dieťa preberá rodičovské funkcie, tak to má negatívny dopad na jeho vývin, vzdelávanie a duševnú pohodu. Kompenzačné pomôcky pre takéto situácie obnovujú prirodzené generačné postavenie v rodine a znižujú záťaž najzraniteľnejších členov rodiny.
8. **Neúplná rodina s osamelým rodičom a zrakovo postihnutým dieťaťom** – matka vychováva sama dieťa s ťažkým zdravotným postihnutím. Jej zamestnanie je časovo obmedzené pre potrebu neustálej asistencie, čo vedie k zníženému príjmu, existenčnému stresu a ohrozeniu stability bývania. Zlepšením dostupnosti funkčných pomôcok sa dieťa môže samostatnejšie pohybovať a študovať, matka môže zvýšiť úväzok alebo vstúpiť na trh práce, čím sa stabilizuje situácia celej rodiny.